

ЗВІДОМЛЕННЯ ЗА ДОСЛІДИ ЗАМКА-ФОРТЕЦІ
КОЛ. КН. ОСТРОЗЬКИХ У СТАРОКОСТЯНТИНОВІ
р. 1930

Акад. Олекса Новицький

Серед завдань, що їх поставив собі Всеукраїнський Археологічний Комітет ВУАН, є досліджувати українську архітектуру XVI в., так мало відому в науці, і замків-фортець, від яких так мало залишилося й тепер, а з часом вони поруйнуються ще більше. Замок кол. кн. Острозьких у Старокостянтинові якраз відповідає і тому і тому завданню. Тим то я й обрав його для своїх дослідів. Завдяки матеріяльній підтримці від Шепетівського виконкому, роботу змогли перевести так ґрунтовно, що можна було зробити реконструкцію, коли не цілої фортеці, то принаймні кам'яного замку. Зроблено 15 креслень, 9 зарисувань і багато світлян. У цій роботі мені допомагали, крім завідувача Старокостянтинівського державного заповідника В. І. Кочубея, художник-маляр В. О. Голдасевич і землемір В. Є. Ельснер.

Точно виміряно всі зацілілі будівлі, одну амбразуру в мурі долішнього бою, розчищено від будівельного грузу, і в ній переведено розкопи, щоб виявити підмурівок. Докопалися до підґрунтової води і підмурівок виявлено на глибині $1\frac{3}{4}$ м, за загальної височини муру близько 6 м.

Досліди над муруванням виявили, що сучасна будівля замку не одночасова: до XVI віку належить тільки західня його частина і церква, середня ж частина пізніша. І літературні джерела це стверджують. Інвентар, що його склав р. 1688 А. Вільга, описуючи приміщення кам'яного замку, зовсім не знає середньої частини.

Отже ми маємо три будівлі, що їх тут побудував Костянтин Острозький між 1561—1571 рр.—кам'яний замок двоповерховий з підвальним приміщенням для цейгавзу, церкву і двоповерхову браму та решту кам'яних мурів з зацілілими бійницями долішнього бою. Усе це збереглося такою мірою, що дає цілковиту можливість уявити собі,

як виглядають усі кам'яні будівлі в XVI стор. Але крім кам'яних будівель були під той час великі будівлі дерев'яні,—був самий замок, де жили Острозькі, були й стіни, що захищали замок, крім кам'яного муру. Покищо це нам відомо з літературних джерел. Тепер, скоро тільки зібрано буде городину, що під нею зайнято частину садиби замку, зараз таки переведено буде відповідні розкопи, які можуть виявити підмурівок або якісь сліди і дерев'яних будівель і дати нам вже повну картину замку-палацу XVI віку.

Не можу ще раз не висловити тут своєї щирої подяки Шепетівському виконкомові й зокрема його голові В. Н. Мітрофанову за допомогу та завідувачеві Державного заповідника В. І. Кочубєєві, що не тільки прекрасно організував усю цю роботу, а й провадив і надалі провадитиме усі потрібні розкопи.

РЕШТКИ ЗАМКОВИХ БУДОВ У м. ХМІЛЬНИКУ НА ПОДІЛЛІ

Наталія Коцюбинська

Улітку минулого 1930 р., маючи відрядження від Кабінету українського мистецтва ВУАН до округ радянської Південно-Західної України, щоб перевірити при збиранні через анкети відомості про селянське мистецтво, я була, переїздом, у м. Хмільнику кол. Вінницької округи. Це брудне і невеличке, нині районне, містечко—одне з найстаріших міст колишньої—„Подільської землі“ зберігася й понині ще, забуті рештки замку, що його вперше побудували в XIV віці Коріятовичі. За довгий час свого існування замок перебув чимало руйнацій як давніх бойових, за часів польсько-козацьких та козацько-московських воєн і гайдамацьких та конфедератських повстань—так і новіших—ставши з „ласки“ Катерини II, власністю зразу графа Безбородька, далі Левашева і, нарешті, Стеселя, що вибудував собі серед старого замковища розкішний ампіровий палац...

Од старих замкових будов залишилися тільки дві невисокі прямокутні криті соломою двоповерхові будови, що стоять обабіч в'їзної брами, підперті знизу, од зовнішніх мурів, контрфорсами; кутова вежа на протилежному боці замковища од р. Бога, що має теж назовні три потужні контрфорси та низом—бійниці, і рештки мурів навколо, подекуди цілком знесені... У замковищі тепер розташовано хмільницький колгосп. Обидва в'їзні будинки мають меш-